МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

ГІЛЬФЕР Крістіна Олександрівна

УДК 159.922.736

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ МОЛОДІ ТА ЇХ КОРЕКЦІЯ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2026

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля МОН України, кафедра практичної психології та соціальної роботи, м. Київ.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Завацька Наталія Євгенівна,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля МОН України,
кафедра практичної психології та соціальної роботи, професор.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Фалько Наталя Миколаївна,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького МОН України, ректор;

кандидат психологічних наук
Родченкова Ірина Валеріївна,
коучингова компанія «VeraMentaGmbH»
(м. Кюснахт, Швейцарія), директор.

Захист відбудеться «28» листопада 2026 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.051.11 Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України за адресою: 03057, м. Київ, вул. Михайла Брайчевського, 17, ауд. 327.

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті університету https://snu.edu.ua/index.php/science/spetsializovani-vcheni-rady-iz-zahystu-dysertatsij-d-29-051-11/ та у науково-технічній бібліотеці Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України за адресою: 01042, м. Київ, вул. Іоанна Павла II, 17.

Автореферат розісланий «27» жовтня 2026 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Г.М. Побокіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Дослідження життєвих стратегій набуває особливого значення в умовах глобальних соціальних змін, коли трансформації в різних сферах суспільного життя впливають не тільки на макросоціальні процеси, а й позначаються на індивідуальному житті молодих людей, змінюють їх цінності, норми, культуру. Разом із тим, у життєвих стратегіях, що виступають як складне динамічне утворення, у концентрованому вигляді відбиваються ступінь адаптації молоді до сучасної соціально-політичної ситуації, очікування щодо майбутнього, самооцінка успіху, рівень тривожності тощо.

Констатовано, що проблема вивчення життєвих стратегій сучасної молоді обумовлена низкою об'єктивних обставин, як-от: потребою в осмисленні існуючих у суспільстві типів (моделей) соціально-економічної поведінки та відповідних їм життєвих стратегій; протиріччями та труднощами формування адекватних життєвих стратегій, залежно від соціально-економічного статусу молоді; відсутністю чітко обґрунтованих підходів до виявлення (ідентифікації) та побудови молоддю життєвих стратегій, зокрема в умовах невизначеності тощо.

Крім того, об'єктивним чинником, що зумовлює процес реалізації життєвих стратегій, є перехід суспільства від однієї соціальної системи до іншої, що створює умови невизначеності та істотно впливає на життєві плани, переваги молоді і є підставою для рефлексії. Водночас, реалізація життєвих стратегій багато в чому детермінована й суб'єктивними чинниками: використанням молоддю власної ресурсної та аскриптивної бази.

Проте, наявні дослідження не відображають повною мірою сучасний контекст вивчення життєвих стратегій молоді та їх корекції в умовах невизначеності, зокрема потребують вивчення особливості життєвих стратегій молоді у перебігу її копінг-поведінки в умовах невизначеності, аналіз змісту та динаміки життєвих цілей молоді в умовах невизначеності у часовій перспективі та їх впливу на побудову життєвих стратегій, проведення диференціації життєвих стратегій молоді відповідно до ступеня невизначеності життєвих ситуацій та їх типології тощо.

Отже, актуальність вирішення зазначених питань, їх науково-прикладне та соціальне значення визначили вибір теми дисертаційного дослідження: *«Соціально-психологічні особливості життєвих стратегій молоді та їх корекція в умовах невизначеності».*

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах комплексних науково-дослідних тем кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля «Соціокультурні та психологічні аспекти адаптації особистості в сучасному соціумі», «Соціально-психологічні основи розвитку адаптаційного потенціалу особистості засобами інноваційних психотехнологій в умовах трансформаційних змін сучасного суспільства». Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою

Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 4 від 26 грудня 2014 р.).

Об'єкт дослідження − життєві стратегії молоді в умовах невизначеності.

Предмет дослідження – соціально-психологічні особливості життєвих стратегій молоді та їх корекція в умовах невизначеності.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити соціально-психологічні особливості життєвих стратегій молоді та їх корекції в умовах невизначеності.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретико-методологічний аналіз підходів до проблеми вивчення життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності.
2. Визначити параметри умов невизначеності та типологію невизначених ситуацій, в яких відбувається побудова молоддю життєвих стратегій.
3. Емпірично дослідити соціально-психологічні особливості життєвих стратегій молоді та визначити етапність процесу їх побудови в умовах невизначеності.
4. Розробити та апробувати соціально-психологічну програму корекції життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності.

Теоретико-методологічну основу дослідження становили: принципи системного (С. Максименко, С. Миронець, І. Пасічник, О. Цільмак та ін.), системно-динамічного (В. Барко, С. Гарькавець, І. Гоян, М. Орап та ін.), суб'єктно-діяльнісного (Г. Костюк, І. Пасічник, В. Роменець та ін.) підходів в психології; концепції розвитку (М. Боришевський, О. Кононенко, У. Михайлишин, І. Попович, Н. Фалько та ін.) та саморозвитку особистості (А. Кононенко, О. Литвиненко, Р. Шевченко, Т. Щербан та ін.); положення про психогенезу як взаємодію зовнішніх і внутрішніх чинників становлення особистості в онтогенезі (Я. Гошовський, Т. Титаренко, В. Турбан, В. Шевяков та ін.), концепції становлення молоді в процесі соціо- та професіогенезу (Г. Бевз, Ю. Бохонкова, В. Бочелюк, І. Бурлакова, Ж. Вірна, Ю. Завацький, Н. Чепелєва та ін.); психологічні положення щодо детермінації поведінки молоді та її соціалізації (К. Андросович, Є. Гейко, В. Завацький, Т. Комар, В. Корнієнко, В. Москаленко та ін.), а також теорії становлення самосвідомості (Н. Добровольська, Н. Жигайло, Г. Радчук та ін.), стратегічного життєвого вибору (Г. Балл, О. Бондарчук, А. Борисюк, А. Турубарова, В. Чернобровкін, В. Чернобровкіна та ін.) та життєвих стратегій (Ш. Бюлер, Ю. Мельник, К. Мілютіна, Р. Пехунен та ін.), основні положення теорії управління невизначеністю (Д. Брашерс, З. Кіреєва та ін.) та психологічної безпеки за таких умов (О. Крижановський, К. Сахарова та ін.), стратегій відображення дійсності у ситуації невизначеності (Н. Завацька, О. Лукашов, Л. Пілецька, М. Семиліт та ін.); концепції суб'єктивної невизначеності (С. Баднер, І. Валлерстайн, В. Гейзенберг, Р. Нортон та ін.), соціальної категоризації та ідентифікації в умовах невизначеності (S. Belavadi, M. Hogg та ін.); наукові уявлення про складні життєві обставини (Н. Завацька, П. Лушин,

В. Скребець, Ю. Швалб й ін.); наукові положення теорії формування та корекції рис особистості в процесі активного соціально-психологічного навчання (О. Блискун, В. Волошина, А. Грись, О. Лосієвська, Л. Онуфрієва, Я. Раєвська, Т. Траверсе, О. Чуйко, Т. Яценко та ін.), а також базові принципи теорії та практики соціально-психологічної корекції (О. Бондаренко, І. Гуляс, Л. Засєкіна, Л. Калмикова, С. Кузікова, Н. Максимова, Л. Руденко, К. Седих, Н. Токарєва, О. Фурман, Л. Черновська та ін.).

Методи дослідження:

– *теоретичні:* теоретико-методологічний аналіз наукових концепцій та поглядів з проблеми дослідження соціально-психологічних особливостей життєвих стратегій молоді та їх корекції в умовах невизначеності (теоретичне моделювання, методи порівняння, систематизації, узагальнення); наукова інтерпретація і синтез емпіричних даних;

– *емпіричні:* спостереження, бесіда, стандартизоване інтерв'ю, анкетування (соціобіографічна анкета з відкритим питанням про актуальну важку життєву ситуацію та анкета «Суб'єктивне оцінювання ступеня невизначеності життєвої ситуації» (К. Гільфер)), психодіагностичні методики: опитувальник для визначення характеру й типу ставлення і активності особистості в ситуації невизначеності в різних сферах життєдіяльності (Ю. Мельник), опитувальник «Спрямованість особистості» (В. Смекал, М. Кучер), опитувальник на визначення смислу життя (MLQ) (М. Штегер та ін.), тест «Ціль у житті» (PIL) (Дж. Крамбо, Л. Махолик), шкали інтолерантності до невизначеності (IUS-12, Р. Карлетон, в адаптації Г. Громової) та загальної толерантності до невизначеності (MSTAT-1, Д. Маклейн), методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич), методика діагностики рівня суб'єктивного контролю (Дж. Роттер), тест життєстійкості (С. Мадді), опитувальник стратегій подолання труднощів (COPE, Ч. Карвер, М. Шейєр, Дж. Вейнтрауб), самоактуалізаційний тест (САТ) (Е. Шостром), методика «Оцінювання п'ятирічних інтервалів» (О. Кронік, Є. Головаха), шкала перспектив майбутнього (FTP, Л. Карстенсен, Ф. Ланг); проєктивні методики «Життєвий шлях», «Минуле, теперішнє і майбутнє», тест М. Люшера;

– *статистичні*: результати емпіричного дослідження опрацьовувалися з використанням методів математичної статистики з їх подальшою якісною інтерпретацією та змістовним узагальненням. Статистична обробка результатів дослідження здійснювалася за допомогою пакету статистичних програм SPSS (версія 22.0).

Організація і база дослідження. Дослідження проводилося на базі загальноосвітніх навчальних закладів, фахових коледжів та закладів вищої освіти різних регіонів України, а також науково-практичного Центру медико-соціальних та психотехнологій (м. Київ), Центру надання правової та психо-соціальної допомоги ВПО (м. Київ), Центру розвитку підприємництва та реалізації бізнес-ідей (м. Київ). Вибірку склали 288 респондентів (132 (45,8%) чоловіка, 156 (54,2%) жінок) віком від 17 до 29 років, які перебували на різних етапах професіоналізації, різнилися за сімейним, економічним статусом, рівнем освіти, станом здоров'я, переживали життєві ситуацій різного ступеня

невизначеності і мали травматичний життєвий досвід. Формування вибірки відбувалося з урахуванням змістовного критерію, критерію еквівалентності та репрезентативності.

Надійність і вірогідність результатів дослідження та сформульованих висновків забезпечено методологічною обґрунтованістю теоретичних положень дослідження; відповідністю методів дослідження його меті та завданням; репрезентативністю вибірки; коректним застосуванням методів математико-статистичної обробки та оцінки експериментальних даних. Про надійність отриманих даних свідчать також стійкість і повторюваність результатів.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у тому, що:

– *вперше*: *здійснено* концептуалізацію проблеми вивчення життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності у соціально-психологічному вимірі; *обґрунтовано* інтегральні параметри життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності (суб'єктність, відповідальність, спрямованість, життєві цінності, активність життєвої позиції, життєві цілі у часовій перспективі, копінг-стилі, життєві смисли та ін.); *виділено та охарактеризовано* типи життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності за критеріями: соціалізації (пасивно-освоювана, активно-перетворювальна), взаємодії із зовнішнім світом (конформна, консенсусна, конфліктна), домінування ціннісних орієнтацій (прагматична, гедоністична), соціальної дії (цілераціональна, ціннісно-раціональна), часу (коротко-, середньо-, довгострокова), з урахуванням ступеня невизначеності життєвих ситуацій, їх типології та інтегрального показника оптимальності життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності (за когнітивно-оцінним, мотиваційним, регулятивним та результативним компонентами);

– *розроблено та доведено* ефективність соціально-психологічної програми корекції життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності, реалізованої з позицій системного, суб'єктно-діяльнісного, ситуаційного, комплексного, ресурсного, інтегративного підходів, із задіянням активних соціально-психологічних методів навчання та допомоги;

– *поглиблено та уточнено:* погляди на змістовну специфіку та соціально-психологічні трансформації життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності;

– *набули подальшого розвитку:* підходи до засобів і технологій корекції життєвих стратегій молоді, обумовлених, зокрема, її життєвою позицією та стратегічним цілеорієнтуванням, а також типологією невизначених ситуацій і ставленням до них.

Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування методичного інструментарію для вивчення соціально-психологічних особливостей життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності; у розробці та апробації соціально-психологічної програми корекції життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності; в узагальненні результатів проведеного дослідження щодо визначення основних складових ефективної реалізації розробленої психокорекційної програми. Отримані дані, разом із задіяними

психодіагностичними методиками, засобами корекції (особистісної і міжособистісної спрямованості) життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності та активними соціально-психологічними методами навчання і допомоги, можуть знайти застосування у консультативній та психокорекційній роботі з психотерапевтичними групами особистісного росту, для цілей профорієнтації і профвідбору та рекомендовані до впровадження співробітниками кадрових служб з персоналу, фахівцями центрів соціально-психологічної адаптації, центрів психо-соціальної допомоги та ін.

Результати дослідження **впроваджено** в консультаційну та методичну роботу науково-практичного Центру медико-соціальних та психотехнологій (м. Київ) (довідка № 499/19.04 від 30.06.2026 р.); у консультаційну роботу ГО «Фонд розвитку підприємництва та реалізації бізнес-ідей» (м. Київ) (довідка № 03-07-26Ф від 03.07.2026 р.); у науково-методичну та практичну роботу Центру надання правової та психо-соціальної допомоги ВПО (м. Київ) (довідка № 02-07-26Ф від 02.07.2026 р.); у наукову та методичну роботу Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського (довідка № 09/01-4-355 від 02.07.2026 р.); у наукову та навчально-методичну роботу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Київ) (довідка № 497/15.04 від 30.06.2026 р.); у наукову та методичну роботу Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 01-15/1251 від 01.07.2026 р.), у навчально-виховну та наукову роботу факультету психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (довідка № 432 від 02.07.2026 р.) і використовуються при викладанні професійно-орієнтованих дисциплін та спецкурсів «Соціальна психологія», «Психологія соціальної роботи», «Психологічне консультування», «Психологічна корекція», «Психологія особистості» та ін.

Особистий внесок авторки. Розроблені наукові положення та отримані результати емпіричного дослідження є самостійним внеском авторки у проблему визначення соціально-психологічних особливостей життєвих стратегій молоді та їх корекції в умовах невизначеності. В опублікованих зі співавторами працях доробок авторки становить 50%. Розробки та ідеї, що належать співавторам, у дисертації не використовуються.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення дисертаційної роботи було представлено на міжнародних науково-практичних конференціях, семінарах-тренінгах, проєктах: III науково-практичній конференції «Актуальні питання соціальної та практичної психології у координатах сучасних парадигм» (Сєвєродонецьк, 2015 р.), V-VI науково-практичних конференціях молодих учених, аспірантів і студентів «Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри» (Київ, Сєвєродонецьк, 2016-2017 р.р.), XVII науково-практичній конференції «Labyrinths of Reality» (Montreal, Canada, 2020), II науково-практичній онлайн конференції «Цілісний підхід у психології особистості: особливості теорії та практики» (Кропивницький, 2022 р.), IX науково-практичній конференції «Сучасні проблеми гуманітарної

науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри» (Ополє (Польща), Київ, 2023 р.), семінарах-тренінгах у межах Програми «Справедливість для всіх» Агенції США з міжнародного розвитку (USAID): «Формування резильєнтності (життєстійкості), як особистий ресурс в умовах війни» (Київ, 2023 р.), «Удосконалення комунікативних здібностей: технології розвитку soft skills» (Київ, 2023 р.), «Синергія інтелекту та тіла: науково-педагогічна компетентність» (Київ, 2024 р.), «Психологія професійного мислення: готовність до змін» (Київ, 2024 р.), «Соціально-правовий аналіз булінгу та мобінгу, як найпоширеніших явищ дискримінації в суспільстві» (Київ, 2024 р.), «Бізнес в цифровому середовищі» (Київ, 2025 р.); X науково-практичній конференції «Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри» (Ополє (Польща), Київ, 2025 р.), проєкті «Enhancing the Participation and Ensuring the Right to Education for Children with Intellectual Disability: Developing Capacities and Opportunities (EPERE) (Swedish Institute, SI, 2026).

Публікації. Основні положення й висновки дисертаційної роботи представлено у 13 публікаціях авторки, з яких 6 статей у наукових фахових виданнях із психології (з них 4 статті – у наукометричних виданнях), 7 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 221 найменування (з них 91 – іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації викладено на 256 сторінках, із них 229 сторінок основного тексту. Робота містить 22 таблиці на 20 сторінках, 3 рисунки на 3 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів; наведено дані про апробацію роботи, подано відомості про публікації авторки з теми дослідження; окреслено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі «Теоретико-методологічний аналіз підходів до проблеми вивчення життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності» задіяно міждисциплінарний підхід до вивчення життєвих стратегій особистості та проблеми їх типологізації; проведено соціально-психологічний аналіз умов невизначеності у контексті життєвих стратегій молоді та розкрито сучасні підходи до проблеми побудови життєвих стратегій молоддю в умовах невизначеності.

Констатовано, що конструкт «життєві стратегії» має значний інтерес у міждисциплінарному аспекті і є предметом дослідження низки наук про людину та суспільство (психології, акмеології, соціології, культурної антропології, філософії), оскільки зачіпає історико-соціальний досвід людини, норми, ціннісні орієнтири та ідеали, рушійні мотиви поведінки тощо.

З'ясовано, що життєві стратегії розглядаються як ідеальна модель, яка формується у свідомості, та є системою цілей і завдань особистості у всіх сферах її життєдіяльності, а також способів їх досягнення, і яка репрезентує сенс її життя (Ю. Гончаренко, О. Злобіна, М. Кухта, О. Мурадян, В. Тихонович та ін.).

Наголошено, що наявні трактування поняття «життєва стратегія» мають переважно описовий характер цього феномену, часто упускаючи чинники, що впливають на його формування. У зв'язку з цим запропоновано визначення, життєвої стратегії як моделі поведінки, що формується під впливом соціальних, історико-культурних особливостей та ґрунтується на моральних принципах, життєвих позиціях і системі цінностей, згідно з якими молода людина вибудовує своє життя, формує пріоритети для досягнення особистих цілей, самореалізації та комфортного життєіснування й життєздійснення.

Встановлено, що найбільш важливими характеристиками вибору молоддю життєвих стратегій є: прийняття відповідальності за вибір життєвого шляху, осмислення цілей і цінностей, які вибудовуються у певну ціннісну систему. Відповідно до цього, життєва стратегія має такі основні ознаки: вибір напряму та способу життя, визначення його головних цілей та етапів; вирішення протиріч життя, відкриття нового шляху у досягненні життєвих цілей і планів; творче створення цінностей свого життя (Л. Волченко, С. Гарькавець, О. Лукашов, Н. Фалько, О. Фурман, Ю. Швалб та ін.).

Показано, що життєві стратегії різняться характером провідної орієнтації або домінуючою формою активності, і поділяються на індивідуалістичні, колективістські та персоналістичні стратегії, а також стратегії життєвого благополуччя, стратегії життєвого успіху, стратегії життєвої самореалізації (С. Бабатіна, В. Бочелюк, А. Кабиш-Рибалка, І. Родченкова та ін.)

Підкреслено, що розгляд сучасного світу як мінливого, множинного, транзитивного, домінування в сучасній соціальній психології ідей соціального конструкціонізму, включення у фокус уваги дослідників ситуацій соціальних змін, дозволяє говорити про невизначеність, як одну з найважливіших категорій соціальної психології та ставити питання про особливості побудови молоддю життєвих стратегій в умовах невизначеності у нестабільному соціумі (Ю. Гончаренко, А. Гусєв, Ю. Мельник, П. Лушин, С. Хілько та ін.).

У зв'язку з цим було розглянуто підходи до розуміння ситуації невизначеності та особливостей взаємодії молоді з такими ситуаціями, а також проаналізовано поняття «стратегії проживання молоддю ситуації невизначеності» та розглянуто її структуру.

Розкрито категорії, що позначають умови невизначеності: багатозначність (multiple meanings); неточність, незавершеність, фрагментарність (vagueness, incompleteness, fragmented); ймовірність (as a probability); неструктурованість (unstructured); дефіцит інформації (lack of information); сумнів, неясність (uncertainty); неузгодженість, суперечливість (inconsistencies, contradictions, contraries); незрозумілість (unclear) (A. Furnham, W. Heisenberg, R. Norton та ін.)

Узагальнено, що ситуація невизначеності − це сукупність обставин, які суб'єктивно оцінюються як непередбачувані, неконтрольовані, незвичні, суперечливі та/або містять у собі безліч виборів та/або високий рівень ризику (Г. Громова, І. Підласа, Н. Рисинець, І. Потоцька, Л. Лойко, Ю. Швалб та ін.). Зазначено, що, з погляду соціально-психологічних теорій, ресурсами для зниження суб'єктивної невизначеності можуть стати процеси категоризації та ідентифікації з групою.

Виокремлено типи невизначених ситуацій, в яких відбувається побудова молоддю її життєвих стратегій: суперечлива ситуація; виключно нова ситуація; складна ситуація. Наголошено, що ситуація невизначеності викликає реакції когнітивного, емоційного, поведінкового характеру, а специфіка побудови молоддю її життєвих стратегій за умов невизначеності пов'язується з наявністю низки можливих позитивних, нейтральних або негативних результатів.

Зазначено, що вивчення та аналіз розроблених типологій побудови життєвих стратегій необхідні для визначення типів, яких дотримується молодь в умовах невизначеності. Зокрема, проведений аналіз сприяв вибору такого типу, як творча унікальність. Зроблений вибір можна пояснити тим, що ключова ідея цього типу побудови життєвої стратегії полягає у прийнятті молодою людиною суб'єктної позиції у процесі проєктування та реалізації своєї життєвої стратегії (І. Корнієнко, І. Мартинюк, Н. Перегончук, Н. Соболєва, О. Хайрулін та ін.). Роль фахівця в цьому процесі полягає в тому, що формуючи творчу унікальність молодої людини, він надає допомогу не тільки у побудові життєвої стратегії, а й створює умови для того, щоб молода людина зайняла активну позицію в житті та включитися у творче перетворення свого майбутнього, адже сучасний соціум висуває все більше вимог до молоді при виборі життєвих стратегій, а за умов невизначеності проблема їх оптимізації та корекції стає все більш нагальною.

Наведене актуалізує необхідність поглибленого емпіричного вивчення соціально-психологічних особливостей життєвих стратегій молоді та їх корекції в умовах невизначеності, здійсненого на засадах проведеної концептуалізації проблеми дослідження.

У другому розділі «Емпіричне визначення соціально-психологічних особливостей життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності» обгрунтовано методичний інструментарій та процедуру дослідження; визначено особливості життєвих стратегій молоді у перебігу її копінг-поведінки та толерантності/інтолерантності до невизначеності; проведено аналіз змісту та динаміки життєвих цілей молоді в умовах невизначеності у часовій перспективі та показано їх вплив на побудову її життєвих стратегій; розкрито взаємообумовленість життєвих стратегій молоді зі спрямованістю та типами життєвої позиції в умовах невизначеності; узагальнено особливості життєвих стратегій молоді у професійному виміри в умовах невизначеності; проведено диференціацію життєвих стратегій молоді відповідно до ступеня невизначеності життєвих ситуацій, їх типології та з урахуванням інтегрального показника оптимальності життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності

(за когнітивно-оцінним, мотиваційним, регулятивним та результативним компонентами).

Зазначено, шо все різноманіття життєвих стратегій молоді під час переживання ситуації невизначеності потребувало комплексного переосмислення, тому було виокремлено когнітивний (суб'єктивні оцінки ситуації як невизначеної), емоційний (спектр емоцій, що супроводжують ситуацію), мотиваційний (внутрішня спонукальна активність особистості, ресурс самоактуалізації) і конативний (інструментальні ресурси) компоненти. Особливу увагу приділено ресурсу психологічної стійкості (життєстійкості) до невизначеності. При цьому життєстійкість і самоактуалізація розглядалися як особистісні ресурси подолання молоддю ситуацій невизначеності, а її копінг-стилі – як інструментальні ресурси.

Підкреслено, що життєва стратегія, як комплексний психологічний конструкт, включає сформовану систему ціннісного ставлення до життя, відповідальність, життєву позицію, що зумовлюють перспективне цілепокладання та життєорієнтування респондентів, відповідно до їх статусних і вікових можливостей, особистісних і соціальних ресурсів, а також усвідомленість смислових пріоритетів, що виражається у здатності конструювати і успішно змінювати своє життя на різних часових етапах, зокрема в умовах невизначеності.

Узагальнено, що структурні елементи життєвої стратегії, як динамічного системного явища, формують сфери життєвого орієнтування досліджуваних в умовах невизначеності: смислову (цінності, життєві орієнтації, мрії, ідеали), мотиваційну (потреби, домагання, установки, плани, цілі, завдання), суб'єктивно-регульовану (совість, воля), об'єктивно-регульовану (традиції, соціальні норми).

Виявлено і статистично підтверджено залежність побудови життєвих стратегій досліджуваних в умовах невизначеності від особливостей формування часової перспективи, як узагальненого способу життя в суспільстві, системи життєвих цінностей, наявності осмислених цілей майбутнього життя, активності життєвої позиції. Встановлено значущість для побудови життєвих стратегій досліджуваних в умовах невизначеності вікового чинника, що зумовлює постановку досяжних цілей у часовій перспективі.

З'ясовано, що життєві стратегії респондентів мають тісний, статистично значущий позитивний кореляційний зв'язок зі ступенем відповідальності в умовах невизначеності: чим ближче респондент до полюсів інтернальності чи екстернальності, тим менше у нього коливань у виборі та реалізації тієї чи іншої життєвої стратегії, тобто високий рівень інтернальності у багатьох сферах життєдіяльності в умовах невизначеності переважно забезпечує активність у побудові життєвої стратегії, а екстернальний тип поведінки − пасивність. Визначено, що активність у побудові життєвої стратегії респондентів забезпечує соціальну успішність та характеризується високим енергетичним рівнем, націленістю на завдання, швидким реагуванням на проблемні ситуації, ефективною взаємодією з іншими людьми, прагненням до результативності.

Виходячи із загального розуміння життєвих стратегій і особливостей молоді як соціально-демографічної групи, таке комплексне поняття, як «життєві стратегії молоді в умовах професійного вибору», охарактеризовано як систему уявлень про цілі життєвого шляху та засоби його реалізації в процесі професійного самовизначення; як здатність молодих людей прогнозувати своє життя, здатність до його осмислення та регулювання стосовно професійної сфери. Узагальнено особливості життєвих стратегій молоді у професійному виміри в умовах невизначеності.

Виділено групи респондентів, які по-різному оцінюють ступінь невизначеності життєвих ситуацій, та виявлено специфіку їх життєвих стратегій і вираженість психологічних ресурсів (емоційних, мотиваційних, інструментальних, ресурсів стійкості), зокрема в умовах професійного самовизначення та професійної діяльності.

Узагальнено, що життєва стратегія, як індивідуальний спосіб організації та регуляції молоддю власного життя, представляє компонентне та рівневе утворення, що має якісні та кількісні характеристики. Зважаючи на зазначене, у змісті когнітивно-оціночного компонента життєвих стратегій молоді було виокремлено життєві цілі, осмисленість життя, рівень суб'єктивного контролю, аутосимпатію, самопізнання, уявлення про природу людини; мотиваційний компонент представлено цінністю самоактуалізації, потребою у пізнанні, мотивацією досягнення; регулятивний компонент включає шкалу гнучкості у спілкуванні, спонтанність, автономність, контактність, креативність; результативний компонент представлено рівнем задоволеності самореалізацією як узагальненим почуттям, що відображає ступінь відповідності бажаного і досягнутого. Показано, що поєднання виділених компонентів утворює певний тип життєвої стратегії. Знаючи кількісні характеристики та маючи критерії оптимальності життєвих стратегій, можна обчислити інтегральний показник оптимальності життєвих стратегій, який змінюється від 0 до 1 і включає пропорційно рівні загальні компоненти життєвих стратегій:

$$ОЖС = 0{,}25 \times Ко + 0{,}25 \times Мт + 0{,}25 \times Рг + 0{,}25 \times Рз,$$

де ОЖС − інтегральний показник оптимальності життєвих стратегій, Ко – когнітивно-оцінний, Мт – мотиваційний, Рг – регулятивний, Рз – результативний компоненти життєвих стратегій молоді.

Наголошено, що інтегральний показник дозволяє відобразити всі значущі критерії оптимальності, а також задоволеність життям, як показник ефективності обраних життєвих стратегій.

Виокремлено та охарактеризовано типи життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності за критеріями: соціалізації (пасивно-освоювана, активно-перетворювальна), взаємодії із зовнішнім світом (конформна, консенсусна, конфліктна), домінування ціннісних орієнтацій (прагматична, гедоністична), соціальної дії (цілераціональна, ціннісно-раціональна), часу (коротко-, середньо-, довгострокова), з урахуванням ступеня невизначеності життєвих ситуацій (відносно прості, складні, дуже складні), їх типології (відносно проста, складна, дуже складна) та з урахуванням інтегрального

показника оптимальності життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності (за когнітивно-оцінним, мотиваційним, регулятивним та результативним компонентами).

Пасивно-освоювана життєва стратегія (67,4% осіб) пов'язана з процесами соціалізації, освіти та виховання, коли респондент, засвоюючи норми, цінності, знання, традиції, закладає їх в основу особистого фундаменту життєвих стратегій в умовах невизначеності. При виборі такої стратегії він може не усвідомлювати унікальність та індивідуальність власного життя.

Активно-перетворювальна стратегія (32,6% осіб) пов'язана з самостійним конструюванням життєвих перспектив на основі засвоєних знань; цей шлях тісно пов'язаний з методом спроб і помилок, а також творчою діяльністю. Зазначено, що процес перебудови активно-перетворювальної життєвої стратегії на пасивно-освоювану відбувається за важких умов соціалізації, при складній взаємодії респондентів із соціальним оточенням, при травмах, захворюваннях тощо.

Прихильники конфліктної життєвої стратегії (20,5% осіб) відстоюють свої інтереси у відкритій вербальній, фізичній формах агресії, вони прагнуть підпорядкувати собі інших або тримаються відсторонено від соціуму. Респонденти з конформною життєвою стратегією (47,2% осіб) прагнуть до згоди із соціальними моделями поведінки при повному чи частковому утиску своїх інтересів. Досліджувані з консенсусною життєвою стратегією (32,3% осіб) прагнуть до співробітництва, у якому враховуються життєві стратегії всіх учасників взаємодії. За критерієм соціальної дії було виокремлено 54,2% респондентів з цілераціональною життєвою стратегією, і 45,8% − з ціннісно-раціональною.

Виявлено відмінності між респондентами, у яких життєві стратегії мають короткостроковий (27,8% осіб) та довгостроковий (27,1% осіб) характер; перші націлені на найближчу реалізацію власних планів, другі – на перспективний розвиток та управління своїми діями у сьогоденні. Планування життєвих перспектив як у короткий, так і на тривалий період включає процес формування образу майбутнього. З'ясовано, що відчувають почуття страху, занепокоєння перед майбутнім 67,7% респондентів, не відчувають – 11,8%, постійно відчувають – 20,5%.

Показано, що портрет гедоніста вибрали 40,3% респондентів (надають перевагу комфорту, красивим речам, приємному відпочинку), у той час як 59,7% респондентів вибрали портрет реаліста (притаманні помірність, практичність, працьовитість; комфорт пов'язується з душевною рівновагою).

Встановлено, що по вибірці переважає домінування середньо- та короткострокового планування життєвих перспектив. При цьому впевненість у реалізації життєвих стратегій у більшості респондентів пов'язана із власними силами; решта досліджуваних орієнтована на підтримку з боку знайомих, друзів та батьків. Підкреслено, що при відсутності довгострокових життєвих стратегій ускладнюється процес формування образу майбутнього, який представляється респондентам незрозумілим, розмитим.

Дані, отримані на констатувальному етапі дослідженні, були застосовані при визначенні соціально-психологічних засад корекції життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності.

У третьому розділі «Соціально-психологічні засади корекції життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності» наведено змістовно-процесуальні засади побудови і реалізації соціально-психологічної програми корекції життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності та узагальнено результати проведеного дослідження.

На формувальному етапі у дослідженні взяли участь 72 досліджуваних, які за результатами його констатувального етапу відрізнялися низьким інтегральним показником оптимальності життєвих стратегій. Досліджуваних (із підгруп випускників, студентів та працюючої молоді) було розподілено на експериментальну групу (ЕГ) (37 учасників) і контрольну групу (КГ) (35 учасників). Відбір учасників у групи відбувався за принципом добровільності. Програмні заходи формувального впливу у КГ не проводилися.

Розроблено соціально-психологічну програму корекції життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності, побудовану на засадах системного, суб'єктно-діяльнісного, ситуаційного, комплексного, ресурсного, інтегративного підходів.

Змістово-процесуальними засадами побудови розробленої програми слугували: системність організації та створення корекційно-розвивального середовища (актуалізаційний характер взаємин, комплексне поєднання різних видів діяльності, єдність розвитку, навчання, самовдосконалення); поєднання системи формувальних впливів (корекційно-розвивальні заходи, психокорекційні прийоми та неупереджений контроль); саморегуляційний зміст діяльності учасників як свідоме, цілеспрямоване планування власних дій, вчинків, у відповідності з особистісно значущою метою та актуальними потребами в умовах невизначеності.

Структуру соціально-психологічної програми корекції життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності становили мотиваційно-настановний, корекційно-розвивальний, моніторинговий блоки та тренінгові модулі («Оптимізація побудови життєвих стратегій в умовах невизначеності», «Формування позитивних життєвих цілей у ситуаціях невизначеності», «Життєва перспектива та професійне самовизначення в умовах невизначеності»).

Методи та прийоми тренінгової роботи в межах запропонованої програми включали: соціально-психологічний тренінг, психологічні вправи, міні-лекції, сюжетно-рольові ігри, моделювання ситуацій, групові дискусії та мозковий штурм, обговорення конкретних життєвих ситуацій, конструювання позитивних моделей поведінки, індивідуальну творчу роботу, рефлексію та ін.

Серед вправ, які виявилися найбільш ефективними у тренінгових модулях програми корекції життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності, виокремлено такі: «Вузький міст» − на розвиток навичок взаєморозуміння та вміння поступатися у ситуаціях невизначеності; «Великий майстер» − на актуалізацію уявлень про сильні сторони учасників;

«Діалектика» − на вироблення особистого конструктивного ставлення до соціальних ролей; «Чарівне дзеркало», «Кіно» − на розвиток уміння прогнозувати та актуалізувати життєві цілі; «Мої сильні сторони» − на розвиток мотивації для досягнення життєвих цілей; «Мій вибір» − на розвиток можливостей самовизначення; «Перепони» − на розвиток здібностей до прогнозування розвитку подій в умовах невизначеності; «Життєві цілі та справи» − на розвиток уміння планувати дії, ставити здійсненні цілі та досягати їх; «Доторкнутися до зірок» − на підвищення впевненості та власної відповідальності у досягненні життєвих цілей; «Мої ресурси» − на розвиток можливості знаходження ресурсів задля досягнення цілі; «Будуємо місто» − на оптимізацію життєвих стратегій в умовах невизначеності.

Дієвими виявилися також соціально-психологічні тренінги «Шлях до себе», «Цілепокладання та побудова життєвої перспективи», «Професійне самовизначення», «Перешкоди та ресурси у професійному саморозвитку», запропоновані в програмі у межах тренінгового модулю «Життєва перспектива та професійне самовизначення в умовах невизначеності», в якому було задіяно, зокрема, такі вправи: «Зняття внутрішніх обмежень» − на усвідомлення своїх внутрішніх обмежень, оволодіння інструментом їх покрокового зняття; «Життєві перспективи» − на актуалізацію життєвих перспектив учасників; «Події мого життя» − на формування структурного бачення власного життя через значущі події, здатності усвідомлювати зв'язки (відносини) подій з оточуючими людьми та визначення характеру цих зв'язків; «Майбутнє», «Життєві стратегії» − на усвідомлення учасниками своїх життєвих перспектив і можливостей впливу особистісних особливостей на свою життєву стратегію; «Змагання мотивів» − на розуміння особливостей усвідомленого вибору професії при побудові життєвої стратегії; «Дорожня карта» − на усвідомлення проміжних етапів та можливих шляхів досягнення мети в умовах невизначеності, зокрема професійної.

Заключний блок соціально-психологічної програми корекції життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності – моніторинговий – передбачав аналіз її ефективності.

Оцінку сформованості життєвих стратегій було проведено за інтегральним показником їх оптимальності та з урахуванням таких критеріїв: протяжність часової перспективи (наскільки далеко учасник планує своє життя – вікові межі, якими він обмежує свою систему майбутніх подій); насиченість подіями різних періодів життя (які періоди характеризуються докладним описом подій, що відбуваються); наявність конфліктів між подіями (невідповідність подій за часом чи змістом).

Порівняння показників життєвих стратегій учасників ЕГ до і після формувального впливу підтвердило ефективність запропонованої соціально-психологічної програми корекції життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності.

Констатовано значущі позитивні зміни показників обізнаності про передбачуваний перебіг подій (прогнозування ситуації) ($T_п$=68,00; p=0,003), очікуваних результатів діяльності ($T_п$=66,00; p=0,003) та необхідності

швидкого активного реагування в умовах невизначеності ($T_п$=92,00; p=0,001), поряд із зниженням інтолерантності до невизначеності та фокусування на негативному сприйнятті невідомого, натомість більш позитивному ставленню до нових, невизначених ситуацій, складних завдань і прийняття невизначеності. Ефективність запропонованої програми доведена позитивними змінами у показниках гнучкості поведінки учасників відповідних експериментальних підгруп (випускників ($T_п$=297,50; $T_н$=4,50; p=0,000); студентської молоді ($T_п$=272,50; $T_н$=9,50; p=0,007); працюючої молоді ($T_п$=93,00; $T_н$=0,00; p=0,001)), підвищенням показників самоповаги і самоприйняття (p=0,009–0,045; p≤0,05), активності життєвої позиції (p=0,003–0,027; p≤0,05) та адекватності копінг-поведінки в умовах невизначеності (p=0,004–0,019; p≤0,05), зростанням показників суб'єктного контролю у сфері виробничих стосунків (p=0,010–0,029; p≤0,05) та показників загальної інтернальності (p=0,032–0,046; p≤0,05), а також підвищенням показників осмислення життя (p=0,029–0,35; p≤0,05), зростанням орієнтації на цілі в житті (p=0,008–0,046; p≤0,05) та результативність життя (p=0,032–0,043; p≤0,05) в умовах невизначеності ($T_п$ – сума позитивних рангів Т-критерія Вілкоксона; $T_н$ – сума негативних рангів Т-критерія Вілкоксона).

Психокорекційна програма забезпечила цілеспрямоване планування, побудову і перетворення молоддю життєвих стратегій та розширення перспектив майбутнього, що сприяло зростанню інтегрального показника оптимальності її життєвих стратегій в умовах невизначеності за когнітивно-оцінним, мотиваційним, регулятивним, результативним компонентами і задоволеності життям в цілому.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне узагальнення і нове розв'язання проблеми визначення соціально-психологічних особливостей життєвих стратегій молоді та їх корекції в умовах невизначеності і зроблено такі висновки.

1. Проведений теоретико-методологічний аналіз підходів до проблеми дослідження показав, що життєві стратегії молоді розглядаються як спосіб організації життя, індивідуальність якого виявляється ступенем прояву таких характеристик як активність, відповідальність, наявність сформованої системи цінностей, творчість, цілепокладання та цілездійснення, воля та ін. Це модель поведінки, що формується під впливом історико-культурних, соціальних особливостей та ґрунтується на моральних принципах і життєвих позиціях, згідно з якими молода людина вибудовує своє життя, формує пріоритети для досягнення особистих цілей, самореалізації, комфортного життєіснування та життєздійснення.

Розкрито існуючі підходи до проблеми диференціації життєвих стратегій молоді і показано, що вони різняться характером провідної орієнтації або домінуючою формою активності, та поділяються на індивідуалістичні, колективістські, персоналістичні стратегії, а також стратегії життєвого

благополуччя, життєвого успіху, життєвої самореалізації. При цьому кожному із зазначених типів відповідає певна модель життєвої поведінки, а саме життєзабезпеченню − стратегії життєвого благополуччя, життєбудуванню − стратегії життєвого успіху, життєтворчості − стратегії життєвої самореалізації. Наголошено, що наявність різних (і подібних) точок зору на проблему дослідження засвідчили складність і специфічність аналізованого наукового питання та необхідність його поглибленого емпіричного вивчення, зокрема в умовах невизначеності.

2. Визначено параметри умов невизначеності та наведено типологію невизначених ситуацій, в яких відбувається побудова молоддю її життєвих стратегій. Показано, що серед зазначених параметрів провідними є: новизна, складність, суперечливість, неможливість контролю, високий рівень ризику. При цьому акцент зроблено на інтраперсональному їх аспекті, а саме на суб'єктивному сприйнятті молоддю ситуації невизначеності, основними характеристиками якої є множинність (рішень, виборів, можливостей), непередбачуваність та неконтрольованість. Крім того, підкреслено, що ситуація невизначеності пов'язана з наявністю у ній неясності, неоднозначності, а серед джерел суб'єктивної невизначеності переважають обставини, які сприймаються як незалежні від будь-кого; обставини, пов'язані з діями інших; суб'єктивні чинники, пов'язані з оцінкою наслідків ситуації невизначеності. Загалом ситуацію невизначеності артикульовано як сукупність обставин, які суб'єктивно оцінюються молоддю як непередбачувані, неконтрольовані, незвичні, суперечливі та/або містять безліч виборів та/або високий рівень ризику. Виокремлено типи невизначених ситуацій, в яких відбувається побудова молоддю її життєвих стратегій (суперечлива ситуація, виключно нова ситуація, складна ситуація). Наголошено, що специфіка побудови молоддю її життєвих стратегій за умов невизначеності пов'язується з наявністю низки можливих позитивних, нейтральних або негативних результатів.

3. За результатами емпіричного дослідження виокремлено соціально-психологічні особливості і типологію життєвих стратегій молоді та визначено етапність процесу їх побудови в умовах невизначеності. Виявлено інтегральні параметри життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності (суб'єктність, відповідальність, спрямованість, життєві цінності, активність життєвої позиції, життєві цілі у часовій перспективі, копінг-стилі, життєві смисли та ін.). Виділено та охарактеризовано типи життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності за критеріями: соціалізації (пасивно-освоювана, активно-перетворювальна), взаємодії із зовнішнім світом (конформна, консенсусна, конфліктна), домінування ціннісних орієнтацій (прагматична, гедоністична), соціальної дії (цілераціональна, ціннісно-раціональна), часу (коротко-, середньо-, довгострокова), з урахуванням ступеня невизначеності життєвих ситуацій, їх типології та інтегрального показника оптимальності життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності (за когнітивно-оцінним, мотиваційним, регулятивним та результативним компонентами).

Виокремлено етапність побудови життєвих стратегій молоддю в умовах невизначеності: вихід у рефлексивну позицію та прийняття установки на формування майбутнього; вибір молодою людиною культурних та прийнятих ціннісних орієнтацій; цілевизначення − як процес постановки мети (образу бажаного майбутнього); планування чи конструювання системи подій задля досягнення бажаного майбутнього; створення структурного плану майбутнього життєвого шляху як результат.

Наголошено, що у здатності конструювати успішну життєву стратегію в умовах невизначеності виражається зрілість молодої людини, її соціальна активність та відповідальність за реалізацію життєвих перспектив.

4. Розроблено та апробовано соціально-психологічну програму корекції життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності, реалізованої з позицій системного, суб'єктно-діяльнісного, ситуаційного, комплексного, ресурсного, інтегративного підходів, із задіянням активних соціально-психологічних методів навчання та допомоги. Результати впровадження програми показали високий рівень валідності розроблених діагностичних процедур та методів формувального впливу, за результатами якого зафіксовано значущі позитивні зміни показників обізнаності про передбачуваний перебіг подій (прогнозування ситуації), очікуваних результатів діяльності та необхідності активного реагування в умовах невизначеності, поряд із зниженням інтолерантності до невизначеності та фокусування на негативному сприйнятті невідомого, натомість більш позитивному ставленню до нових, невизначених ситуацій, складних завдань і прийняття невизначеності. Ефективність запропонованої програми доведена також позитивними змінами у показниках гнучкості поведінки, самоповаги і самоприйняття, активності життєвої позиції та адекватності копінг-поведінки в умовах невизначеності, зростанням показників суб'єктного контролю у сфері виробничих стосунків та показників загальної інтернальності, а також підвищенням показників осмислення життя, зростанням орієнтації на цілі в житті та результативність життя. Підкреслено, що психокорекційна програма забезпечила цілеспрямоване планування, побудову і перетворення молоддю життєвих стратегій та розширення перспектив майбутнього, що сприяло зростанню інтегрального показника оптимальності її життєвих стратегій в умовах невизначеності за когнітивно-оцінним, мотиваційним, регулятивним, результативним компонентами і задоволеності життям в цілому.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з емпіричним вивченням детермінант формування індивідуальної життєвої стратегії особистості, зокрема в освіті та кар'єрі, досліджень життєвих стратегій представників різних професійних груп в умовах невизначеності. Перспективи подальших наукових студій передбачають також вивчення життєвих стратегій осіб, які виявляють відсутність невизначеності у власному житті в ситуації трансформаційних змін соціуму.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях авторки:

Статті у наукових фахових виданнях:

1.1. Zavatska N.Ye., Ponomar K.O. Adaptive capacity of the individual as an internal resource acquisition in situations of life crises. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Сєвєродонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. № 1 (39). Т. 1. С. 74-84. (*Особистий внесок авторки полягає у розкритті значення внутрішніх ресурсів особистості в умовах невизначеності та життєвих криз).*

https://tpppjournal.com.ua/n1y2k16.html

1.2. Літвінова О.В., Піддубна В.В., Пономар К.О. Психологічні засоби корекції неконструктивних життєвих стратегій особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Сєвєродонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. № 1 (45). С. 208-220. (*Особистий внесок авторки полягає у визначенні специфіки засобів психологічної корекції неконструктивних життєвих стратегій молоді).*

https://tpppjournal.com.ua/n1y2k18.html

1.3. Гільфер К.О. Життєві стратегії молоді у векторах соціальної нестабільності та невизначеності. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. К.; Ніжин: ПП Лисенко, 2019. Т. IX, Вип. 12. С. 567-571.

http://appsychology.org.ua/index.php/ua/arkhiv-vydannia/tom-9/vipusk-12-2019

http://appsychology.org.ua/data/jrn/v9/i12/56.pdf

1.4. Михайлишин У.Б., Шмідзен І.Ю., Юхименко І.В., Гільфер К.О. Взаємозв'язок депресивних станів та мотиваційної сфери студентів. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2022. № 1 (57). Т. 2. С. 68-80. *(Особистий внесок авторки полягає у розкритті впливу мотиваційної сфери студентської молоді на її життєві стратегії в умовах невизначеності).*

https://doi.org/10.33216/2219-2654-2022-57-1-2-68-80

1.5. Комар Т.В., Гільфер К.О. Соціально-психологічні детермінанти супроводу обдарованої молоді. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2023. № 2 (61). С. 60-70. *(Особистий внесок авторки полягає у визначенні особливостей життєвих стратегій обдарованої молоді).*

https://doi.org/10.33216/2219-2654-2023-61-2-60-70

1.6. Гільфер К.О. Специфіка побудови життєвих стратегій молоддю в ситуаціях невизначеності та їх корекція. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2026. № 3 (71). Т. 1. С. 116-130.

https://doi.org/10.33216/2219-2654-2026-69-1-116-130

Статті у матеріалах науково-практичних конференцій:

2.1. Завацька Н.Є., Пономар К.О., Пустовіт Ю.В. Аналіз ефективності компонентів адаптаційного процесу в умовах суспільної нестабільності. *Актуальні питання соціальної та практичної психології у координатах сучасних парадигм: зб. наук. статей за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Сєвєродонецьк, 23-24 січня 2015 р.). Сєвєродонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. С. 59-62. *(Особистий внесок авторки полягає у розкритті ролі адаптаційного потенціалу молоді в умовах невизначеності та суспільної нестабільності).*

2.2. Пономар К.О. Теоретичні основи вивчення побудови життєвих стратегій молоді. *Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри*: *зб. наук. статей за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених, аспірантів і студентів* (м. Київ, м. Сєвєродонецьк, 24-25 листопада 2016 р.). Сєвєродонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. С. 237-238.

2.3. Пономар К.О. Феноменологічний аналіз сучасного стану наукової розробки проблеми вивчення життєвих стратегій молоді. *Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри: зб. наук. статей за матеріалами VI Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Сєвєродонецьк, 25-26 грудня 2017 р.). Сєвєродонецьк: Вид-во СНУ ім. Даля, 2017. С. 234-235.

2.4. Гільфер К.О. Методологічне забезпечення вивчення життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності. *Labyrinths of Reality: зб. наук. статей за матеріалами XVII Міжнародної науково-практичної конференції* (Montreal, April 29-30, 2020). Montreal: CPM «ASF», 2020. Issue 3 (8). С. 199-200.

2.5. Гільфер К. Виявлення соціально-психологічних чинників побудови життєвих стратегій молоддю в умовах невизначеності. *Цілісний підхід у психології особистості: особливості теорії та практики: зб. наук. статей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної онлайн конференції* (м. Кропивницький, 25 лютого 2022 р.). Кропивницький: Вид-во ЦДПУ, 2022. С. 225-227.

2.6. Гільфер К.О. Наукові ракурси дослідження феномену життєвих стратегій молоді. *Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри: зб. наук. статей за матеріалами IX Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Ополє, м. Київ, 26-27 грудня 2023 р.) у межах Програми USAID «Справедливість для всіх»). К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2023. С. 367-369.

2.7. Гільфер К.О. Життєва стратегія особистості як комплексний соціально-психологічний конструкт. *Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри: зб. наук. статей за матеріалами X Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Ополє, м. Київ, 26-27 грудня 2025 р.). К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2025. С. 196-197.

АНОТАЦІЇ

Гільфер К.О. Соціально-психологічні особливості життєвих стратегій молоді та їх корекція в умовах невизначеності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля МОН України. Київ, 2026.

Дисертаційне дослідження присвячене визначенню соціально-психологічних особливостей життєвих стратегій молоді та їх корекції в умовах невизначеності.

Здійснено концептуалізацію проблеми вивчення життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності у соціально-психологічному вимірі та обґрунтовано інтегральні параметри життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності (суб'єктність, відповідальність, спрямованість, життєві цінності, активність життєвої позиції, життєві цілі у часовій перспективі, копінг-стилі, життєві смисли та ін.). Виділено та охарактеризовано типи життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності за критеріями: соціалізації (пасивно-освоювана, активно-перетворювальна), взаємодії із зовнішнім світом (конформна, консенсусна, конфліктна), домінування ціннісних орієнтацій (прагматична, гедоністична), соціальної дії (цілераціональна, ціннісно-раціональна), часу (коротко-, середньо-, довгострокова), з урахуванням ступеня невизначеності життєвих ситуацій, їх типології та інтегрального показника оптимальності життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності (за когнітивно-оцінним, мотиваційним, регулятивним та результативним компонентами).

Розроблено та доведено ефективність соціально-психологічної програми корекції життєвих стратегій молоді в умовах невизначеності, реалізованої з позицій системного, суб'єктно-діяльнісного, ситуаційного, комплексного, ресурсного, інтегративного підходів, із задіянням активних соціально-психологічних методів навчання та допомоги.

Ключові слова: *молодь, життєві стратегії, типи життєвих стратегій, соціально-психологічна корекція життєвих стратегій, умови невизначеності.*

Gilfer K.O. Socio-Psychological Characteristics of Youth Life Strategies and Their Correction under Conditions of Uncertainty. – Qualification scholarly work published as manuscript.

The dissertation for the degree of Candidate of Psychological Sciences in the specialty 19.00.05 – Social Psychology; Psychology of Social Work. Volodymyr Dahl East Ukrainian National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2026.

The dissertation research is devoted to identifying the socio-psychological characteristics of youth life strategies and their correction under conditions of uncertainty.

The problem of studying youth life strategies under conditions of uncertainty is conceptualized within the socio-psychological framework, and the integral parameters of youth life strategies under conditions of uncertainty are substantiated, including agency, responsibility, orientation, life values, the activity of one's life position, life goals within a temporal perspective, coping styles, life meanings, and others. Types of youth life strategies under conditions of uncertainty are identified and characterized according to the following criteria: socialization (passively assimilative and actively transformative); interaction with the external world (conforming, consensual, and conflictual); dominance of value orientations (pragmatic and hedonistic); social action (goal-rational and value-rational); temporal perspective (short-, medium-, and long-term); taking into account the degree of uncertainty of life situations, their typology, as well as the integral indicator of the optimality of youth life strategies under conditions of uncertainty based on cognitive-evaluative, motivational, regulatory, and outcome components.

A socio-psychological programme for the correction of youth life strategies under conditions of uncertainty has been developed, and its effectiveness has been substantiated. The programme was implemented on the basis of systemic, subject-activity, situational, comprehensive, resource and integrative approaches, employing active socio-psychological methods of training and assistance.

Positive changes were also reflected in higher levels of perceived meaningfulness of life, stronger orientation toward life goals, and enhanced life effectiveness. It was emphasized that the programme ensured the purposeful planning, construction, and transformation of life strategies by young people, as well as the expansion of their future perspectives. This contributed to an increase in the integral indicator of the optimality of their life strategies under conditions of uncertainty across the cognitive-evaluative, motivational, regulatory, and outcome components, as well as to greater overall life satisfaction.

Key words: *youth, life strategies, types of life strategies, socio-psychological correction of life strategies, conditions of uncertainty.*

Підписано до друку 20.10.2026 р.
ф. 60х90/16, ум. др. арк. 0,9
Зам. 20/10/26-89/1, накл. 100 пр.
Друкарня Прінт Квік
м. Київ, вул. Леонтовича 9, оф. 65
т. (044) 235-0009, 235-7528
printquick@ukr.net